

ZASADY ZALICZANIA PRZEDMIOTU

Uczestnik zajęć zalicza przedmiot po spełnieniu (**łącznie**) dwóch poniższych warunków:

A) Satysfakcjonująca frekwencja (max. jedna nieusprawiedliwiona nieobecność w semestrze) oraz

B) Zaliczony test pisemny (przykładowy test - poniżej). Test obejmuje wszystkie tematy znajdujące się w skrypcie. W ramach testu do zdobycia jest 20 pkt. Ocena dostateczna: od 10 pkt. Do punktacji egzaminacyjnej zaliczane są punkty za aktywność, uzyskane w czasie zajęć.

Sposoby uzyskiwania punktów w toku zajęć:

- Satysfakcjonujący udział w „debacie oxfordzkiej” – 5 pkt. (zob. niżej);
- Satysfakcjonujący udział w „moot court” – 7 pkt. (zob. niżej).

"DEBATY OXFORDZKIE"

- 6 listopada 2018 roku;
- 18 grudnia 2018 roku;

Regulamin debat oraz tematy zostaną zamieszczone na stronie Katedry Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych.

MOOT COURTS

Symulacja rozprawy przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu.

- 8 stycznia 2019 roku,
- 15 stycznia 2019 roku.

Tematy, materiały oraz regulamin zostaną na stronie Katedry Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych.

PRZYKŁADOWY TEST

(imię i nazwisko oraz nr indeksu)

(gwiazdka (*) oznacza, że w danym pytaniu wchodzi w grę wybór więcej niż jednej odpowiedzi, tzn. poprawne mogą być: jedna, dwie bądź więcej odpowiedzi. W pytaniach nieoznaczonych gwiazdką, poprawna jest zawsze tylko jedna odpowiedź.

❖ Prawa człowieka to: **(a)** wszelkie prawa przyznane jednostce na gruncie prawa krajowego; **(b)** wszelkie prawa przyznane jednostce na gruncie prawa międzynarodowego; **(c)** prawa chroniące powszechnie uznane dobra, zagwarantowane przez prawo pozytywne i związane z przyrodzoną godnością człowieka; **(d)** wyłącznie prawa określone w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku.

❖ Europejski Trybunał Praw Człowieka w swoim orzecznictwie: **(a)** bezwzględnie wyklucza możliwość relatywizacji ochrony praw człowieka ze względu na np. kontekst kulturowy; **(b)** dopuszcza możliwość relatywizacji ochrony praw człowieka ze względu na np. kontekst kulturowy, stosując m. in. koncepcję marginesu oceny.

❖ (*) Proszę wskazać poprawne odpowiedzi dotyczące tzw. koncepcji marginesu oceny (*margin of appreciation*): **(a)** nie może być ona stosowana do pewnych praw gwarantowanych w Konwencji Europejskiej (np. wolności od tortur); **(b)** szerszy zakres marginesu oceny istnieje w odniesieniu do tzw. zobowiązań pozytywnych państwa; **(c)** na zakres marginesu oceny ma wpływ brak „wspólnego podejścia” do danego problemu w ustawodawstwie państw członkowskich.

❖ Prawo do życia jest prawem należącym do generacji: **(a)** pierwszej; **(b)** drugiej; **(c)** trzeciej; **(d)** czwartej.

❖ Z ratyfikowanego przez Polskę traktatu (opublikowanego w Dzienniku Ustaw) wynika, że państwa „uznają, że należy udzielić jak najszerszej ochrony i pomocy rodzinie”. To postanowienie nie może stanowić podstawy dochodzenia przed sądem polskim przez jednostkę prawa do zasiłku socjalnego, ponieważ: **(a)** powołana regulacja nie jest samowykonalna (m. in. dlatego, że nie jest dostatecznie

jasna i precyzyjna); **(b)** prawa człowieka nigdy nie są bezpośrednio skuteczne w krajowych porządkach prawnych; **(c)** normy zawarte w traktatach nigdy nie są bezpośrednio skuteczne w polskim porządku prawnym.

❖ (*) W przypadku poważnych i masowych naruszeń praw człowieka, dokonanych przez państwo X na jego terytorium, Rada Bezpieczeństwa ONZ może podjąć decyzję o zastosowaniu wobec tego państwa takich środków, jak: **(a)** sankcje ekonomiczne; **(b)** użycie siły zbrojnej; **(c)** zerwanie stosunków dyplomatycznych.

❖ Termin „międzynarodowe prawo humanitarne”: **(a)** opisuje jeden z działów praw człowieka, dotyczący ochrony praw drugiej generacji; **(b)** to synonim „praw człowieka”; **(c)** to dział prawa międzynarodowego dotyczący udzielania pomocy ofiarom klęsk żywiołowych; **(d)** to synonim "prawa konfliktów zbrojnych".

❖ (*) Prawami, które nie podlegają derogacji (zawieszeniu w czasie konfliktu zbrojnego), są: **(a)** prawo do prywatności; **(b)** prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; **(c)** prawo do życia; **(d)** prawo do tego, by nie być karanym na podstawie retroaktywnie stosowanej ustawy karnej.

❖ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku to: **(a)** umowa międzynarodowa; **(b)** polityczna deklaracja przywódców Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Związku Radzieckiego; **(c)** niewiążąca uchwała Zgromadzenia Ogólnego ONZ, której niektóre postanowienia nabrały już mocy prawa zwyczajowego.

❖ (*) Postanowienia Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku są realizowane przez: **(a)** system sprawozdawczości (państwa przekazują do Komitetu Praw Człowieka informacje o środkach przyjętych w celu realizacji praw gwarantowanych w Pakcie); **(b)** skarg międzypaństwowych (państwo przeciwko państwu); **(c)** skarg indywidualnych (jednostka przeciwko państwu).

❖ Proszę wskazać poprawne stwierdzenie: **(a)** Warunkiem uznania danej zbrodni za ludobójstwo jest to, by liczba ofiar przekroczyła 100.000; **(b)** Konwencja o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa z 1948 roku nie ma własnego systemu implementacyjnego. Stanowi, że osoby oskarżone o ludobójstwo powinny być sądzone przez właściwe sądy państwa, na terytorium którego czyn został popełniony lub przez międzynarodowy trybunał karny; **(c)** Jurysdykcja Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze nie obejmuje sprawców zbrodni ludobójstwa; **(d)** Polska nie jest stroną Konwencji, o której mowa w pkt. (b).

❖ Proszę wskazać błędą odpowiedź: (a) Nie istnieje afrykański system ochrony praw człowieka; (b) Afrykańska Komisja Praw Człowieka może rozpatrywać zawiadomienia dotyczące rzekomych naruszeń praw człowieka zarówno od państw-

stron Karty Afrykańskiej, jak również od jednostek; (c) Afrykański Trybunał praw człowieka i Ludów rozpoczął już działalność orzeczniczą.

❖ Z art. 2 Konwencji Europejskiej (prawo do życia) wynika, że państwo narusza powołany przepis: **(a)** zawsze, gdy sprawca przestępstwa przeciwko życiu nie zostanie wykryty i ukarany; **(b)** jeżeli nie podejmuje adekwatnych działań chroniących życie jednostek przed zagrożeniami naturalnymi; **(c)** jeżeli nie gwarantuje prawa do śmierci (tzn. prawa osoby znajdującej się w terminalnym stadium nieuleczalnej choroby do tego, by osoba jej bliska, nie ponosząc odpowiedzialności karnej, udzieliła pomocy w popełnieniu samobójstwa eutanatycznego).

❖ Z orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Tysiiąc v. Polska* (2007 rok) wynika, że Polska naruszyła art. 8 Konwencji (prawo do prywatności) z tego powodu, że: **(a)** prawo polskie nie pozwala na dokonanie aborcji z powodów ekonomicznych; **(b)** prawo polskie ogranicza dopuszczalność aborcji do jedynie trzech przypadków (przyczyny: medyczna, eugeniczna, kryminalna); **(c)** żadna z powyższych odpowiedzi nie jest właściwa.

❖ Prawo do prywatności: **(a)** nie podlega limitacji; **(b)** nie rodzi po stronie państwa obowiązku pozytywnego; **(c)** żadna z powyższych odpowiedzi nie jest właściwa.

❖ (*) Z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na gruncie art. 8 Konwencji (prawo do prywatności) wynika, że: **(a)** naruszenie art. 8 Konwencji stanowi penalizacja dobrowolnych, prywatnych stosunków homoseksualnych między osobami dorosłymi; **(b)** naruszenie art. 8 Konwencji (w związku z art. 14, stanowiącym zakaz dyskryminacji) stanowi różnicowanie uprawnień adopcyjnych pojedynczych osób ze względu na preferencje seksualne; **(c)** nie stanowi naruszenia art. 8 Konwencji penalizacja szczególnie brutalnych form dobrowolnego sadomasochizmu między osobami dorosłymi; **(d)** z art. 8 Konwencji wynika dla państwa pozytywny obowiązek uznawania zmienionego statusu faktycznego i prawnego osób transseksualnych.

❖ Na gruncie art. 10 Konwencji Europejskiej (wolność wypowiedzi) ochronie nie podlegają wypowiedzi: **(a)** artystyczne, **(b)** reklamowe; **(c)** które szokują i obrażają; **(d)** niewerbalne i niewizualne; **(e)** na gruncie tego przepisu ochronie podlegają, co do zasady, wszystkie wymienione wypowiedzi.

❖ Państwo może legalnie ograniczyć swobodę wyrażania sądów ocennych, jeżeli wykaże istnienie „potrzeby społecznej” takiego ograniczenia. Ta potrzeba co do zasady: **(a)** musi być wyższa, niż w przypadku ograniczania wypowiedzi co do faktów; **(b)** może być niższa, niż w przypadku ograniczania wypowiedzi co do faktów; **(c)** musi być taka sama, jak w przypadku ograniczania wypowiedzi co do faktów.

❖ W świetle art. 10 (wolność wypowiedzi) i 8 (prawo do prywatności) Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności: **(a)** prywatność osób publicznych podlega ochronie (przed wypowiedziami ingerującymi w ich życie prywatne) w węższym zakresie, niż prywatność innych osób; **(b)** ochronie nigdy nie podlegają nieprawdziwe wypowiedzi co do faktów; **(c)** obie powyższe wypowiedzi są błędne.

❖ Skarga do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (aby została uznana za dopuszczalną): **(a)** musi być napisana przez adwokata albo radcę prawnego (istnieje tzw. przymus adwokacki); **(b)** nie może być napisana w języku polskim (musi być sporządzona w języku angielskim lub francuskim); **(c)** musi zostać opłacona przez wniesienie opłat sądowych (np. wpisu); **(d)** nie może być wniesiona przeciwko osobie fizycznej, która naruszyła prawa gwarantowane w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka.

WSPÓŁCZESNE ZNACZENIE POJĘCIA: PRAWA CZŁOWIEKA

Nie istnieje jednolita, precyzyjna, legalna definicja „praw człowieka”. W dużym uproszczeniu stwierdzić można, że współcześnie w dyskursie prawniczym (bo dyskurs może być prowadzony także np. z pozycji filozoficznych) pod pojęciem „praw człowieka” rozumie się pewne swobody (np. wolność wypowiedzi, wolność od tortur, prawo do prywatności, prawo do wolności osobistej) i przywileje (np. do korzystania z praw wyborczych bez żadnej dyskryminacji, do rzetelnego postępowania sądowego), które łącznie spełniają następujące warunki:

1. Chronią powszechnie uznane, fundamentalne dobra (np. życie, prywatność). Nie każde zatem prawo przysługujące danej osobie na gruncie prawa krajowego lub międzynarodowego należy do kategorii „praw człowieka”. Przyjrzyjmy się następującemu przykładowi:

Art. 36 i 76 Konstytucji RP

Art. 36: „Podczas pobytu za granicą obywatel polski ma prawo do opieki ze strony Rzeczypospolitej Polskiej.”

Art. 53 ust.1: „Każdemu zapewnia się wolności sumienia i religii.”

Jakkolwiek obie zasady mają charakter konstytucyjny to jednak można mieć pewne wątpliwości co do tego, czy prawo do opieki konsularnej, gwarantowane w art. 36 Konstytucji, chroni wartość „powszechnie uznaną” a zatem, czy prawo do opieki konsularnej jest prawem człowieka.

[Na marginesie jednak zauważyć wypada, że Między-Amerykański Trybunał Praw Człowieka stwierdził w opinii doradczej wydanej w 1999 roku, że prawo do opieki konsularnej (w ramach zagwarantowanych przez art. 36.1.b Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych) stanowi prawo człowieka¹.

---

¹ Art. 36.1.b Konwencji wiedeńskiej o stosunkach konsularnych stanowi, co następuje: „Jeżeli zainteresowana osoba o to prosi, właściwe władze państwa przyjmującego powinny niezwłocznie zawiadomić urząd konsularny Państwa wysyłającego o tym, że w jego okręgu konsularnym obywatel tego państwa został

2. Zagwarantowane są przez normy prawa pozytywnego, tzn.

a) w przypadku prawa krajowego – przez normy obowiązujące na mocy autorytetu władzy, która je ustanowiła (np. konstytucja, ustawy),

b) w przypadku prawa międzynarodowego – normy obowiązujące na podstawie zgody zainteresowanych państw (np. umowy międzynarodowe, zwyczaj międzynarodowy).

„Normy prawa pozytywnego” (w powyższym znaczeniu) należy przeciwstawić np. normom religijnym i moralnym. Nie można przy tym wykluczyć, że swobody i przywileje chronione przez prawo pozytywne wywodzą się z płaszczyzny religii lub moralności (np. prawo do życia).

3. Związane są z godnością osoby ludzkiej, a zatem mają charakter:

a) przyrodzony, tzn. przysługują każdemu wyłącznie z racji bycia człowiekiem (tzn. nie zależą np. od kondycji umysłowej i fizycznej, statusu majątkowego, stanu społecznego itd). Należy podkreślić, że powszechne uznanie godności każdego człowieka, jest „wynałazkiem” dwudziestowiecznym. Widać to na poniższym przykładzie:

Status niewolnika w rzymskim prawie prywatnym

„Niewolnik (servus) nie był traktowany jako podmiot, lecz jako przedmiot prawa. Jeżeli właściciel niewolnika zmarł, nawet nie pozostawiając dziedziców, niewolnik nie uzyskiwał wolności. Nie uzyskiwał jej także w przypadku ucieczki (fugitivus). Niewolnik nie mający właściciela był rzeczą niczyją i jako taki mógł być przedmiotem zawłaszczenia (occupatio). Nie mógł zatem niewolnik być

---

tymczasowo aresztowany, uwięziony lub pozbawiony wolności w jakikolwiek inny sposób. Każda wiadomość, skierowania do urzędu konsularnego przez osobę przebywającą w areszcie tymczasowym, więzieniu lub pozbawioną wolności w jakikolwiek inny sposób, powinna być również niezwłocznie przekazana przez wspomniane władze. Powinny one też niezwłocznie poinformować zainteresowaną osobę o jej prawach wynikających z niniejszego punktu.”

właścicielem, ani wierzycielem, ani też być podmiotem w sferze prawa rodzinnego, nie mógł pozywać, ani być pozywanym. Właściciel miał wobec niewolnika prawo życia i śmierci (*ius vitae ac necis*). [...] Jako istota myśląca (*instrumentum vocale* – narzędzie mówiące) niewolnik wchodził oczywiście w rozmaite stosunki społeczne, które w odniesieniu do człowieka wolnego traktowano jako stosunki cywilnoprawne, ale z uwagi na brak pełnej zdolności prawnej niewolnika traktowano je jako stosunki faktyczne. Pozycie niewolnika z niewolnicą, a nawet osobą wolną, nie było uważane za małżeństwo, lecz za stan faktyczny zwany *contubernium*. Dzieci zrodzone z takiego związku również były niewolnikami i stanowiły własność tego, kto był właścicielem ich matki-niewolnicy”. [W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1991, s. 87).

Należy zwrócić zatem uwagę, że w świetle rzymskiego prawa prywatnego np. prawo własności i prawo do zawarcia małżeństwa nie miały charakteru przyrodzonego, ale zależały od statusu wolności (*status libertatis*), który mógł się zmieniać w toku ludzkiego życia.

b) niezbywalny, tzn. jednostka nie może się ich ani skutecznie zrzec, ani też nie może własnym zachowaniem wyłączyć się spod ich ochrony. Wyjaśnijmy na następującym przykładzie:

Makaratzis v. Grecja

(wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka)

Wieczorem dnia 13 września 1995 roku grecka policja podjęła próbę zatrzymania samochodu, który przejechał na czerwonym świetle skrzyżowanie w centrum Aten, w pobliżu ambasady Stanów Zjednoczonych. Kierowca pojazdu nie zatrzymał się na wezwanie. W toku pościgu uciekający doprowadził do kolizji z innymi uczestnikami ruchu drogowego. Prowadzący pościg policjanci oddali strzały w jego kierunku. Kierowca pojazdu został ranny.

W skardze do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka skarżący podnosił, że funkcjonariusze policji nadużyli prawa do użycia broni palnej (used *excessive firepower*), w związku z czym Grecja naruszyła art. 2 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: EKPCz), gwarantujący prawo do życia.

Zdaniem Trybunału, pomimo tego, że skarżący własnym postępowaniem wywołał u funkcjonariuszy policji przekonanie co do niebezpieczeństwa, jakie mógł stanowić dla porządku i bezpieczeństwa publicznego – **nie można twierdzić, że wyłączył wobec siebie ochronę wynikającą z art. 2 EKPCz, gwarantującego prawo do życia.**

Dodać należy, że art. 2 EKPCz pozwala, w pewnych przypadkach, na pozbawienie jednostki życia. **Niezbywalność prawa (w tym prawa do życia) oznacza jednak, że nawet w okolicznościach opisanej tu sprawy, Grecja musiała wykazać, że działała w granicach określonych przez art. 2 EKPCz.**

c) **powszechny (uniwersalny)**, tzn. przysługują każdemu człowiekowi niezależnie od rasy, wyznania, płci, miejsca zamieszkania itd. Przy takim zatem założeniu np. prawo własności, czy prawo do prywatności powinno przysługiwać każdemu człowiekowi, niezależnie od tego, czy jest Chińczykiem mieszkającym w Chinach, czy Koreańczykiem mieszkającym w Polsce.

Mówiąc o powszechności praw człowieka, należy poczynić dwa istotne zastrzeżenia:

Po pierwsze: trudno przyjąć, by istniał jeden powszechnie akceptowany przez wszystkich wzorzec wszystkich wzorców kulturowy i etyczny, w którego kontekście prawa człowieka mają być rozumiane. Widać to na następującym przykładzie historycznym:

Herodot, Dzieje

„Dariusz [król Persji] powołał raz za swojego panowania Hellenów, których miał u siebie i zapytał ich, za jaką cenę byliby skłonni spożyć zmarłych ojców? Wtedy oni oświadczyli, że nie zrobiliby tego za żadną cenę. Potem wezwał Dariusz

tw. Kalaitów, plemię indyjskie, które zjada swoich rodziców, i zapytał w obecności Hellenów, którym odpowiedź przetłumaczono, za jaką cenę zgodziliby się zmarłych ojców spalić na stosie? Wtedy ci wydali okrzyk zgrozy i wezwali go, aby zaniechał bezbożnych słów. Taka to jest siła zwyczaju, a poeta Pindar, jak mi się zdaje, ma słuszność, mówiąc w swym utworze, że zwyczaj jest królem wszystkich.”

Herodot, *Dzieje*, Księga Trzecia, wers 38, Czytelnik, Warszawa 2006

Dlatego też zwolennicy tzw. koncepcji relatywistycznej praw człowieka podnoszą, że nie można mówić o uniwersalizmie praw człowieka gdyż nie pozwalają na to istniejące różnice, np. kulturowe, społeczne i polityczne. Np.

Art. 23 Konstytucji Arabii Saudyjskiej

Zgodnie z art. 23 Konstytucji Arabii Saudyjskiej z 1992 roku: *“Państwo chroni Islam i wprowadza w życie Shari'ah (tj. prawo religijne)”*. Natomiast sura 33 Koranu (jednego ze źródeł *Shari'ah*) stanowi, co następuje: *“O proroku! Powiedz swoim żonom i swoim córkom, i kobietom wierzących, aby się szczerze zakrywały swoimi okryciami. To jest najodpowiedniejszy sposób, aby były poznawane, a nie były obrażane. A Bóg jest Przebaczący, Litościwy!”*. (tekst, zob. <http://www.quranexplorer.com/quran/>).

W związku z tym w 2005 roku policja saudyjska dokonywała w centrach handlowych zatrzymań tych kobiet przebywających tam bez odpowiedniego nakrycia głowy. Widać tu niezwykle silny wpływ kontekstu społecznego, kulturowego i historycznego na percepcję praw człowieka.

Zwolennicy relatywistycznej koncepcji praw człowieka twierdzą natomiast, że: „Prawa człowieka stanowią rezultat historycznego rozwoju. Są ściśle związane z określonymi warunkami społecznymi, politycznymi, ekonomicznymi, jak również z historią, kulturą i wartościami konkretnego państwa. [...] Państwa stojące na różnych stopniach rozwoju, mające różne tradycje historyczne i tło kulturowe siłą rzeczy w odmienny sposób postrzegają i odnoszą się do praw człowieka. Dlatego nie można przyjmować jednolitego, standardowego modelu praw człowieka

wypracowanego przez grupę państw i wymagać od wszystkich innych, by się do niego dostosowali”. [cyt. za: Surya P. Subedi, *Are The Principles of Human Rights „Western” Ideas? An Analysis of The Concept of Human Rights From The Perspective of Hinduism* [w:] *California Western International Law Journal*, vol. 30, 1999-2000, s. 47).

Zdaniem uniwersalistów jednak: „Relatywistyczne spojrzenie na prawa człowieka jest „państwo-centriczne” i nie bierze pod uwagę okoliczności, że prawa człowieka są prawami człowieka niezależnie od tego, że państwa, albo grupy państw mogą zachowywać się odmiennie w zależności od determinujących je czynników politycznych, ekonomicznych czy kulturowych. [Wierzyć należy] w uniwersalny charakter ludzkiego ducha. Ludzie w każdym miejscu świata chcą tego samego: mieć coś do jedzenia, mieć dach nad głową, mieć swobodę wypowiedzi, móc wyznawać własną religię [...]. [...] Żadna z tych aspiracji nie zależy od kultury, religii, czy stopnia rozwoju. Pragnienia te dzielą zarówno mieszkańcy afrykańskiego buszu, jak i rezydenci wielkich miast europejskich [...]” [R. Higgins, *International Law And How We Use It*, Clarendon Press, Oxford, 2003, s. 97].

Warto w tym kontekście podkreślić stosunkowo szerokie uczestnictwo państw w Konwencji UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 roku (jej stronami jest ponad 100 państw w tym Polska). W art. 2.1 Konwencja stanowi, że „Różnorodność kulturowa może być chroniona i promowana jedynie wtedy, gdy zagwarantowane są prawa człowieka i podstawowe wolności, takie jak wolność wypowiedzi, informacji i komunikowania a także gdy jednostka ma możliwość wyboru form wyrazu kulturowego. Nikt nie może powoływać się na postanowienia niniejszej konwencji w celu naruszenia praw człowieka i podstawowych wolności określonych w Powszechnej deklaracji praw człowieka lub zagwarantowanych prawem międzynarodowym ani w celu ograniczania ich zakresu”. Jakkolwiek powołany przepis trudno uznać za nakładający na państwa obowiązek respektowania praw człowieka w sposób

bezwzględnie jednolity, to jednak *implicite* stanowi on wyraz uniwersalistycznego postrzegania praw człowieka.

Po drugie: Praktycznie istotny dla ochrony praw człowieka jest sposób dokonywania wykładni, interpretacji prawa (w tym: także praw człowieka). Przez wykładnię rozumiemy tu proces odkrywania znaczenia przepisów (często sformułowanych w sposób niedostatecznie precyzyjny). Wskazane wyżej różnice kontekstu kulturowego (i etycznego) są zatem brane niekiedy pod uwagę w toku interpretacji norm prawa międzynarodowego, których przedmiotem jest ochrona praw człowieka. Np. jedną z reguł wykładni Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (to podstawowy instrument międzynarodowej ochrony praw człowieka w Europie) stosowaną przez Trybunał Strasburski jest tzw. koncepcja marginesu oceny (*margin of appreciation*). W praktyce prowadzi ona do pewnej „relatywizacji” ochrony praw człowieka w Europie. Mówiąc najogólniej, koncepcja ta zastrzega dla stron Konwencji pewną sferę samodzielności w decydowaniu, jak realizować wymagania wynikające z Konwencji w sposób najpełniej korespondujący ze specyfiką warunków lokalnych. Wyjaśnijmy to na następującym przykładzie:

Sprawa Müller i inni v. Szwajcaria

(orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka)

W 1981 roku we Fryburgu zorganizowana została wystawa sztuki współczesnej. Josef Felix Müller przedstawił na niej trzy własne obrazy zatytułowane "Drei Nächte, drei Bilder".

<http://www.jfmueller.ch/Frame-jfm-werk.htm>

Obrazy przedstawiały z detalami orgie seksualne, ukazując akty sodomii i homoseksualizmu. Autor został skazany na grzywnę przez sądy szwajcarskie w związku z naruszeniem art. 204 kodeksu karnego, zakazującego publikowania materiałów obscenicznych. Zdaniem sądów obrazy: „ukazując orgię nienaturalnych praktyk seksualnych, obrażały moralność osób o normalnej wrażliwości”.

W skardze do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka Müller domagał się stwierdzenia, że skazanie go stanowiło naruszenie swobody wypowiedzi gwarantowanej przez art. 10 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Stanowi on: „1. Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsiębiorstw radiowych, telewizyjnych lub kinematograficznych.

2. Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu

na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.”

W wyroku Trybunał zaakceptował decyzję władz o usunięciu kilku obrazów z wystawy zorganizowanej we Fryburgu. Trybunał strasburski przyznał, że ekspresja artystyczna powinna się cieszyć szczególnym stopniem ochrony, bo „ci, którzy tworzą, wykonują, rozpowszechniają bądź wystawiają dzieła sztuki przyczyniają się do wymiany idei i poglądów, niezbędnej dla funkcjonowania demokratycznego społeczeństwa. Stąd obowiązkiem państwa jest powstrzymanie się od nadmiernych ingerencji w ich wolność wyrażania poglądów”.

Ten „uprzywilejowany charakter” wypowiedzi artystycznych nie może jednak pozbawiać władz publicznych kompetencji do podejmowania kroków niezbędnych do ochrony moralności (zgodnie z ust. 2 art. 10 Konwencji), a oceny tej niezbędności nie mogą abstrahować od kontekstu lokalnego. „Dzisiaj [...] nie można stwierdzić istnienia jakiejś jednolitej koncepcji moralności, przyjętej w prawnym i społecznym porządku państw-stron Konwencji”. Tym samym władzom lokalnym jest łatwiej – niż Trybunałowi strasburskiemu – ocenić, jakie ograniczenia wolności wypowiedzi są „niezbędne”. „Trybunał przyznaje, tak samo zresztą, jak sądy szwajcarskie, że koncepcje moralności seksualnej uległy zmianom w ostatnich latach. Niemniej jednak – po dokonaniu oględzin zakwestionowanych obrazów – Trybunał nie uważa, by rozstrzygnięcia sądów szwajcarskich były pozbawione racjonalnej podstawy... W tych okolicznościach sądy te – biorąc pod uwagę margines oceny pozostawiony im przez art. 10 ust. 2 EKPCz – mogły [ale nie były do tego zobowiązane – M.W.] uznać omawiane restrykcje za niezbędne dla ochrony moralności.”. [zob. L. Garlicki, Wartości lokalne a orzecznictwo ponadnarodowe – „kulturowy margines oceny” w orzecznictwie strasburskim? [w:] Europejski Przegląd Sądowy, kwiecień-2008, s. 4 i n.].

Przykładowo zatem: Zarówno Polska, jak i Holandia zobowiązane są do przestrzegania art. 10 Konwencji Europejskiej, gwarantującego jednostkom swobodę wypowiedzi. Tym niemniej jednak skazanie w Polsce na podstawie polskiej ustawy karnej za publiczne prezentowanie treści pornograficznych w np.

Ustrzykach Dolnych może być uznane przez Trybunał za nienaruszające art. 10 Konwencji, pomimo tego, że taki sam akt dokonany w Amsterdamie pozostawać może bezkarny na gruncie ustawy karnej holenderskiej.

Podkreślić trzeba, że sposób, w jaki stosuje się koncepcję marginesu oceny zależy od wielu czynników. W niektórych przypadkach (np. gdy w grę wchodzi naruszenie zakazu tortur) stosowanie tej reguły wykładni jest wykluczone.

Czynniki wpływające na sposób stosowania koncepcji marginesu oceny

[Poniższy fragment pochodzi (z niewielkimi zmianami) z publikacji: L. Garlicki, Wartości lokalne a orzecznictwo ponadnarodowe – „kulturowy margines oceny” w orzecznictwie strasburskim? [w:] Europejski Przegląd Sądowy, kwiecień-2008, s. 4 i n.]

„Dotychczasowe orzecznictwo Trybunału pozwala na wskazanie sześciu czynników wyznaczających zakres marginesu swobody, wewnątrz którego wybór sposobu działania zostaje pozostawiony władzom krajowym. Te czynniki to:

1. Natura (treść) prawa bądź wolności, której dotyczył ingerencja

Zarówno tekst Konwencji, jak i orzecznictwo ETPCz pozwalają na ustalenie pewnej hierarchii wolności/praw gwarantowanych Konwencją, a miejsce w tej hierarchii determinuje zakres i przesłanki dopuszczalnych ograniczeń danej wolności czy prawa. Tym samym określa ono też wymiar swobody działania i oceny pozostawiony władzom krajowym. Na jednym biegunie znajdują się prawa/wolności o absolutnym bądź prawie absolutnym charakterze, tzn. takie, których treść i zakres są niemal w całości wyznaczone uniwersalnymi standardami. Toteż w odniesieniu np. do zakazów wynikających z art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania) albo zakazu niewolnictwa (art. 4 ust. 1) Trybunał nie uznaje istnienia jakiegokolwiek krajowego „marginesu oceny” i nie powołuje tej doktryny w swoim orzecznictwie.

Z drugiej strony, niektóre prawa i wolności zawsze były traktowane jako bardziej ograniczone w ich uniwersalnej treści i w tych materiałach Trybunał jest gotowy do przyznania władzom krajowym „szerokiego” bądź nawet „bardzo szerokiego” marginesu oceny, np. w regulowaniu praw majątkowych czy systemów wyborczych.

2. Natura (treść) obowiązków spoczywających na władzach krajowych.

Przyjmuje się, w szczególności, że władzom tym pozostawiony jest szerszy margines swobody w odniesieniu do tzw. zobowiązań pozytywnych [chodzi tu o sytuacje, w których państwo zobowiązane jest do działania, by zagwarantować jednostce korzystanie z praw wskazanych w Konwencji. Np. chodzi tu o uchwalenie przepisów karnych chroniących prawo do życia przed naruszeniami ze strony innych jednostek – dop. MW], bo – z natury rzeczy – wymagają one podejmowania przez państwo kreatywnych działań służących zapewnieniu realizacji (ochrony) indywidualnego prawa lub wolności. Ścisła kontrola (i węższy margines oceny) może się natomiast odnosić do sytuacji, gdy na władzach krajowych spoczywa „obowiązek negatywny” [chodzi tu o sytuacje, w których państwo zobowiązane jest do nienaruszania własnymi aktami praw gwarantowanych w Konwencji – dop. MW], tzn. zakaz władczego ingerowania przez państwo w korzystanie z poszczególnych praw i wolności.

3. Charakter celu, jakiemu służy podejmowana przez władze krajowe ingerencja w prawa czy wolności jednostki

Dość przypomnieć, że już tekst Konwencji wymienia wiele „legitymowanych celów” [dla osiągnięcia których prawa gwarantowane w Konwencji mogą być przez państwo legalnie ograniczane – dop. MW], a wydarza się, że niektóre z nich (np. ochrona bezpieczeństwa państwowego) mogą łatwiej – niż inne [np. ochrona moralności – dop. M.W.] – dostarczać uzasadnienia dla ograniczania indywidualnych praw i wolności. Państwu łatwiej uzasadnić skazanie za ujawnienie tajemnicy państwowej, niż za opublikowanie antyreligijnego panegiryku.

4. Okoliczności stanowiące kontekst ingerencji w gwarantowane prawo

[M]ożna zakładać, że „większy zakres swobody działania zostałby przyznany władzom krajowym w sytuacji nadzwyczajnego zagrożenia niż w warunkach pokojowych czy normalnych”.[...]

5. Istnienie „wspólnego podejścia” w ustawodawstwie państw członkowskich.

Trybunał często bada rozwiązania przyjęte w ustawodawstwie poszczególnych państw-stron Konwencji i ustala, czy istnieje wspólny mianownik znajdujący zastosowanie w większości z nich. Stwierdzenie istnienia takiego „ustawodawczego konsensusu” bądź choćby „powszechnej tendencji regulacyjnej” może pozostawiać mniejszy margines dla unormowań, których treść bądź praktyka stosowania zmierza wyraźnie w innym kierunku. Np. brak wspólnego podejścia w ustawodawstwach państw członkowskich, pozwala na szerszy margines oceny, gdy w grę wchodzi ochrona prawa do życia płodu ludzkiego.

6. Istnienie powszechnie akceptowanego, moralnego bądź kulturowego kontekstu funkcjonowania danego prawa czy wolności w danym społeczeństwie

[...] Konwencja opiera się na pewnych uniwersalnych założeniach aksjologicznych i proklamuje wspólne dla wszystkich wartości moralne, społeczne i kulturowe. Zarazem jednak Konwencja nie ignoruje faktu dywersyfikacji europejskich społeczeństw, pomiędzy którymi zawsze występowały głębokie różnice, wynikające z odmienności ich tradycji i historii. Te odmienne tożsamości poszczególnych społeczeństw (więc i państw) muszą być brane pod uwagę w procesie interpretacji i stosowania EKPCz.”.

Należy podkreślić, że koncepcja marginesu oceny nie została wskazana w oryginalnym tekście EKPCz, ale stanowi rezultat praktyki orzeczniczej samego Trybunału w Strasburgu. Wspomina o niej wyraźnie dopiero Protokół 15 do EKPCz, który jednak nie wszedł jeszcze w życie.

Podsumowując powyższe rozważania na temat definicji praw człowieka, postawić można dwa pytania:

- Czy jest jakaś lista, katalog praw człowieka?**
- Jakie są konsekwencje kwalifikacji danego uprawnienie jako „prawa człowieka”?**

Do tych problemów odniesiemy się w dalszym toku zajęć.

